

*Мороз П. В.,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА ІСТОРІЇ

В умовах розвитку інформаційного суспільства соціалізація школярів значною мірою відбувається через медіа. На думку німецьких авторів Гергарда Тулодзєцького, Бардо Герціга і Сільке Графе, нині медіаландшафт та його цифрова інфраструктура пропонують безпрецедентні можливості для інформування та навчання, аналізу та моделювання, розваг та ігор, обміну та співпраці, створення та презентації власного медійного контенту, а також використання медійних сервісів та медійного управління і контролю. Втім, з розширенням таких можливостей виникають і проблеми, які проявляються у пропаганді насильства та маніпуляціях, у ескапізмі та порушеннях особистих прав, у шахрайських та інших злочинних діях [1, с. 18-19].

Ще однією небезпекою є те, що деякі медіа, задовольняючи певні політичні чи комерційні інтереси, часто подають тенденційну інформацію та формують міфологізований образ історії. Як наслідок, історичне минуле може постати предметом політичних маніпуляцій у боротьбі за владу всередині країни. Відповідно, формування медіаграмотності засобами шкільного підручника історії є актуальною проблемою, особливо на сучасному етапі, адже українське суспільство потребує ширшого вироблення навичок критичного мислення та імунітету до маніпуляцій громадською свідомістю та пропаганди [2].

Під медіаграмотністю розуміється «складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [3].

Формування медіаграмотності на уроках історії відбувається переважно у процесі аналізу медіатексту, де основний інструмент – навички критичного мислення. Тож шкільний підручник історії має максимально забезпечити можливості оволодіння учнями навичками роботи з інтерпретаціями минулого та історичними джерелами різного типу, зокрема їх критичного аналізу в контексті конкретних історичних подій. Вивчення історії через аналіз різноманітних інтерпретацій минулого та історичних джерел дозволить учням сприймати історичні події не як

однозначний процес, який зафіксовано у змісті шкільного підручника, не як набір сухих фактів і дат, а як живий олюднений процес. Також такий підхід дасть змогу учням зрозуміти, що події та історичні факти можна по-різному трактувати й осмислювати [4]. Відповідно система завдань підручника має передбачати форми роботи з різноманітними джерелами інформації, які допоможуть учням відрізнити факти від думок, зрозуміти, як жили люди у той чи інший історичний час, відчутти характер епохи [2].

У зазначеному вище контексті важливим є використання в підручниках історії контроверсійних запитань, тобто таких, які за своїм змістом спрямовані на виявлення протиріччя в інформації, процесі, події, явищі та ін. На думку Н. Гупана [5], такі запитання дають змогу виявити антагоністичні точки зору, погляди, інтереси в тій чи іншій ситуації і обов'язково передбачають дві основні протилежні позиції, а отже й два варіанти відповіді: «так» чи «ні», «за» й «проти», «я підтримую» і «я заперечую», «я погоджуюсь» або «я не погоджуюсь» тощо. Як зазначає дослідник, контроверсійні запитання важливі з дидактичної точки зору, оскільки дозволяють застосувати різні форми дискусії на уроці, розвинути в учнів навички аргументації, уміння розв'язувати проблеми, критичне і системне мислення та мовленнєві уміння [5].

На нашу думку, під час відбору до підручника історичних джерел авторам необхідно врахувати багаторакурсний підхід, коли певна історична подія чи явище висвітлюється з різних ракурсів, що репрезентують різні суспільні позиції та інтереси [2]. Такий підхід сприятиме формуванню в учнів умінь критичного аналізу інтепретацій минулого та підведення їх до розуміння, що жодне джерело інформації (історичні джерела, веб-сайт, телевізійна передача, стаття, книга тощо) самі по собі не можуть дати повну та абсолютно правдиву інформацію. Впродовж дослідження того чи іншого питання варто залучати якомога більше джерел, а власну думку (точку зору) учні мають обґрунтовувати аргументами, а не лише емоціями та уподобаннями [4]. Наприклад: «Подискутуйте. Чи відображають реальне становище післявоєнного українського села наведені нижче фотографії? Чи є підстави вважати їх пропагандистськими? Свою думку обґрунтуйте.», «Ознайомтеся з думкою сучасного українського історика І. Патриляка щодо польсько-українського конфлікту. Поміркуйте, що дає підстави для пропонованого висновку історика. Наведіть кілька аргументів на підтвердження або спростування викладеної думки».

Отже, в теперішній час надзвичайно актуальною стає проблема формування в учнів критичного мислення та медіаграмотності, зокрема вміння фільтрувати інформацію, виділяти в масиві інформації головне (потрібне), розв'язувати складні проблеми та приймати зважені рішення. У процесі дослідження нами було зроблено висновок, що сучасний підручник історії має інтегрувати в свій зміст та методичний апарат інструментарій медіаосвіти. На нашу думку,

такий підхід сприятиме реалізації ряду освітніх завдань, зокрема формуванню в учнів вміння критично сприймати й оцінювати медіатексти різних форм і жанрів та навичок орієнтуватися в медійному потоці.

Ключові слова: медіа, медіаграмотність, історичні джерела, інтерпретації, шкільний підручник історії.

Література:

1. Тулодзєцький Г., Герціг Б., Графе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади / За загал. ред. В. Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 405 с.
2. Moroz P. V. Peculiarities of the creation of media-education by the means of the workshop «History of Ukraine in sources». *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта 2020: глобалізований простір інновацій* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 28 трав. 2020 р. Авторитет, м. Київ - м. Біла Церква. 2020. С. 247-249.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/>
4. Moroz I. V. Integration of means of media-education in the workshop «History of Ukraine in sources». *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта 2020: глобалізований простір інновацій* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 28 трав. 2020 р. Авторитет, м. Київ - м. Біла Церква. 2020. С. 246-247.
5. Гупан Н. М. Навіщо і як працювати з контроверсійними запитаннями на уроках історії. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи*: збірник тез III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи», Київ, 29 березня 2021 р. (наукове електронне видання). Київ: Педагогічна думка, 2021. С. 58-61.